

ЗАТВЕРДЖУЮ
ректор Національного університету
«Одеська юридична академія»
професор _____ **Олег ТОДОЩАК**

ВИСНОВОК

Національного університету «Одеська юридична академія»
щодо дисертації Ігнатової Анастасії Сергіївни
на тему
«Конституційний статус національних меншин:
порівняльно-правовий аналіз»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»
(тема дисертації затверджена Вченою радою Національного університету
«Одеська юридична академія» 09 листопада 2022 р., протокол № 2)

Витяг
з протоколу засідання фахового семінару кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
№ 17 від 08 травня 2026 року

ПРИСУТНІ: зав. кафедри, д.ю.н., проф. Є.О. Львова, проф. кафедри, д.ю.н., проф. М.В. Афанасьєва, проф. кафедри, д.ю.н. проф. Н.В. Мішина, доц. кафедри, к.ю.н., доц. кафедри, к.ю.н. Ю.Д. Батан, доц. кафедри, к.ю.н. Д.Є. Волкова, доц. кафедри, к.ю.н., доц. К.К. Кулі-Іванченко, доц. кафедри, к.ю.н. В.М. Панасюк, лаборант Р. Г. Загорець.

З присутніх 3 доктори юридичних наук та 4 кандидатів юридичних наук – фахівці за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційного дослідження Ігнатової Анастасії Сергіївни на тему «Конституційний статус національних меншин: порівняльно-правовий аналіз», поданого на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо рекомендації до разового публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

СЛУХАЛИ:

Доповідь здобувачки ступеня вищої освіти доктора філософії Ігнатової Анастасії Сергіївни на тему «Конституційний статус національних меншин: порівняльно-правовий аналіз», поданої на здобуття вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Доповідачка обґрунтувала актуальність обраної теми, визначила мету, завдання, методологію дисертаційного дослідження, охарактеризувала його об'єкт та предмет, виклала науково-практичну значимість роботи.

Обґрунтовуючи вибір дисертаційного дослідження, здобувачка зазначає, що з часу проголошення незалежності України, а особливо після набуття статусу кандидата на членство в Європейському Союзі, система правового регулювання у сфері забезпечення прав національних меншин зазнала істотної трансформації. Прийняття у 2022 році Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» стало однією з ключових правових подій у сфері етнонаціональної політики, яка суттєво змінила нормативні підходи до визначення статусу та гарантування прав національних меншин. Сам факт ухвалення нового спеціального закону є самостійною науковою підставою для оновлення доктринальних підходів, оскільки документ не лише модернізує термінологічний апарат та механізми реалізації прав, але й містить низку концептуальних новел і правових прогалин, що потребують глибокого теоретичного аналізу.

Емпіричні дані останніх років, отримані в межах загальнонаціональних, регіональних та міжнародних досліджень, демонструють наявність істотного розриву між нормативно закріпленими гарантіями прав національних меншин та фактичним рівнем їх реалізації. Зібрані показники підтверджують, що мовні труднощі в доступі до публічних послуг та зафіксовані прояви дискримінаційних практик залишаються поширеними явищами. Поглиблюють ці проблеми й демографічні процеси, що відбуваються після 2014 та 2022 років. Масова внутрішня та зовнішня міграція, формування нових діаспор, різке скорочення чисельності окремих спільнот національних меншин, зміна їх територіального розміщення та мовно-культурних практик зумовили суттєві трансформації етнонаціонального ландшафту держави. Відсутність всеукраїнського перепису населення з 2001 року не дозволяє державним органам оцінити реальні показники чисельності та стану спільнот національних меншин, що унеможливорює ефективне планування державної політики та законодавства.

Вибір теми дисертаційного дослідження зумовлений комплексом чинників: євроінтеграційними вимогами, наявністю концептуальних прогалин у

національному законодавстві щодо визначення та практичної реалізації правового статусу спільнот національних меншин; демографічними та соціокультурними змінами, що кардинально трансформували становище національних меншин в Україні; необхідністю розбудови ефективних конституційно-правових механізмів, заснованих на об'єктивних даних, міжнародних стандартах та потребах самих національних меншин.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тематика дисертаційного дослідження узгоджується з основними стратегічними напрямками розвитку України у сфері прав людини, міжкультурного діалогу та забезпечення прав національних меншин. Зокрема, дослідження кореспондує із Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року, затвердженими Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019, Національною стратегією у сфері прав людини, затвердженою Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, Державною цільовою національно-культурною програмою «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2023 року № 850-р, а також Планом дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова», ухваленим Комітетом Міністрів Ради Європи 14 грудня 2022 року.

Роботу виконано в рамках наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» в контексті теми: «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» та 2021-2025 роки (державний реєстраційний номер 0122U000266) та «Соціально-політична стабільність у період воєнних та поствоєнних трансформацій: правові, економічні, гуманітарні, інноваційно-технічні можливості в цифрову еру» на 2026-2030 роки (державний реєстраційний номер 0126U000107), а також у межах плану науково-дослідної роботи кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Здобутки та виклики сучасного конституціоналізму: людський вимір» на 2021-2025 роки та «Конституційна стабільність і людський вимір права в період воєнних і поствоєнних трансформацій: доктрина та практика» на 2026-2030 роки. Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 2 від 09 листопада 2022 року).

Мета і завдання дослідження полягають у комплексному конституційно-правовому аналізі статусу національних меншин в Україні, виявленні проблем реалізації їхніх прав у сучасних умовах, узагальненні національних та міжнародних стандартів, а також у формулюванні науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення механізмів забезпечення та захисту прав національних меншин відповідно до європейських підходів та актуальних викликів, спричинених суспільно-політичними трансформаціями та воєнним станом.

Особливе місце в дослідженні посідає порівняльно-правовий аналіз конституційного статусу національних меншин, що передбачає зіставлення української моделі правового регулювання з практиками держав-членів Європейського Союзу з метою виявлення ефективних механізмів забезпечення

прав меншин, визначення тенденцій розвитку європейських стандартів та обґрунтування можливостей їх імплементації в національне законодавство України.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких дослідницьких завдань:

- розкрити закономірності та тенденції розвитку конституційно-правового регулювання статусу національних меншин в Україні, простежити еволюцію відповідних норм від періоду становлення незалежності до сучасного етапу європейської інтеграції та визначити ключові фактори, що вплинули на трансформацію державної етнонаціональної політики;

- проаналізувати стан наукової розробленості проблематики прав національних меншин, виокремивши основні наукові підходи, дискусії та прогалини в дослідженнях;

- дослідити міжнародно-правові стандарти, що визначають вимоги до держав щодо забезпечення прав національних меншин, та з'ясувати рівень їх імплементації у вітчизняне законодавство;

- дослідити конституційні гарантії прав національних меншин, а також особливості їх практичної реалізації у сферах освіти, культури, мови, участі в суспільно-політичному житті та взаємодії з органами державної влади;

- здійснити соціально-правовий аналіз чинних механізмів захисту прав національних меншин, включно з адміністративними процедурами та судовою практикою;

- здійснити порівняльно-правовий аналіз конституційно-правового регулювання статусу національних меншин у державах Європейського Союзу та Центрально-Східної Європи;

- узагальнити результати сучасних емпіричних досліджень, зокрема авторського опитування, з метою визначення фактичного рівня реалізації прав спільнот національних меншин та виявлення основних проблем, з якими стикаються представники меншин у повсякденному житті;

- встановити ключові бар'єри, що впливають на стан правового захисту національних меншин в Україні;

- сформулювати пропозиції щодо удосконалення конституційно-правових механізмів.

Об'єктом дослідження є конституційно-правові відносини, що виникають у процесі визначення, забезпечення та реалізації статусу національних меншин у різних правових системах, а також механізми їх гарантування в умовах демократичної держави та європейської інтеграції.

Предметом дослідження є конституційний статус національних меншин та його порівняльно-правовий аналіз.

Методи дослідження ґрунтуються на сучасній науковій парадигмі прав людини, міжнародних стандартах захисту прав національних меншин та інтеграційних процесах, у межах яких Україна наближає національне законодавство до європейських підходів. Для досягнення мети дисертації застосовано комплекс взаємопов'язаних загальнонаукових і спеціально-юридичних методів:

методологічний підхід використано для формування авторської концепції дослідження, визначення його структури, логіки викладу матеріалу та обґрунтування наукової новизни, зокрема у вступі, підрозділі 1.2 та розділі 3;

комплексний метод забезпечив поєднання різних наукових підходів і став основою використання інших методів у всіх розділах дисертації, що дозволило дослідити конституційно-правовий статус національних меншин як багатовимірного явища;

культурологічний метод застосовано у підрозділах 1.2 та 2.2 для дослідження національних меншин як носіїв культурної спадщини, а також для аналізу культурних прав і механізмів їх забезпечення;

аксіологічний (ціннісний) метод використано під час розгляду принципів рівності, недискримінації та поваги до ідентичності в підрозділах 1.3, 2.1 та 2.2, що дозволило оцінити статус національних меншин крізь призму конституційних цінностей;

системний метод (системно-структурний і системно-функціональний) застосовано в підрозділах 1.2, 2.1 та 3.2 для аналізу статусу національних меншин як цілісної системи елементів, взаємопов'язаних прав, гарантій та інституційних механізмів;

діяльнісний метод використано в підрозділах 2.1, 2.2 та 3.3 для дослідження діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства щодо реалізації та захисту прав національних меншин;

метод науковості забезпечив узагальнення понятійного апарату та формування авторських дефініцій, зокрема категорій «представник національної меншини» та «націовизначеність/націоправосуб'єктність» у підрозділі 2.2.;

метод історизму застосовано в підрозділі 1.1 для аналізу еволюції правового регулювання статусу національних меншин у контексті становлення української державності;

метод конкретності використано при детальному аналізі норм законодавства та практики їх реалізації в підрозділах 2.1–2.3, що дозволило виявити прогалини та колізії правового регулювання;

метод плюралізму забезпечив свободу наукового пошуку та використання різних доктринальних підходів у підрозділах 1.2 та 3.1;

діалектичний метод застосовано у всіх розділах для всебічного дослідження правового статусу національних меншин у взаємозв'язку з соціальними, політичними та правовими трансформаціями;

герменевтичний метод використано при тлумаченні норм Конституції України, законів України та міжнародних актів у підрозділах 1.3, 2.1 та 2.2;

функціональний метод застосовано в підрозділах 2.1 та 3.2 для визначення функцій державних інституцій у сфері забезпечення прав національних меншин;

синергетичний метод дозволив розкрити складність і багатовимірність правового статусу національних меншин та взаємодію його елементів у підрозділах 2.2 та 3.3;

методи аналізу та синтезу використано у всіх розділах для виокремлення характерних ознак національних меншин і формування узагальненого визначення їх конституційно-правового статусу;

методи індукції та дедукції застосовано при формулюванні висновків до розділів і загальних висновків дисертації, а також при побудові теоретичних узагальнень;

порівняльно-правовий метод є ключовим для дослідження та використано в підрозділі 2.3 для аналізу моделей забезпечення прав національних меншин у Республіці Польща, Угорщині, Республіці Болгарія та Словацькій Республіці з метою визначення можливостей імплементації їх позитивного досвіду в Україні;

соціологічний метод застосовано в підрозділах 3.1-3.3 під час проведення авторського опитування представників національних меншин та аналізу емпіричних даних;

метод моделювання використано в підрозділах 2.2 та 3.3 для розроблення пропозицій щодо вдосконалення механізмів підтвердження належності до національних меншин та формування оновленої моделі перепису населення;

емпіричний метод забезпечив використання результатів опитування, статистичних даних та матеріалів міжнародних проєктів у розділі 3;

метод прогнозування застосовано при формулюванні пропозицій щодо вдосконалення законодавства та державної політики у сфері прав національних меншин у підрозділах 2.3 та 3.3;

формально-юридичний метод використано у всіх розділах для аналізу нормативно-правових актів, визначення їх змісту, виявлення прогалин, колізій і формулювання пропозицій щодо вдосконалення законодавства.

Теоретичну основу складають наукові праці в галузі конституційного права, міжнародного права щодо прав людини, етнополітології, соціології ідентичності, порівняльного правознавства та державної етнонаціональної політики.

Питаннями формування правового статусу національних меншин, їх історико-правового становлення, міжнародно-правових гарантій захисту та механізмів самоорганізації у період становлення незалежної України займалися: І. Алмаші («Реалізація прав національних меншин у Закарпатській області», 2004), О. Биков («Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні», 2001), Ю. Волошин («Конституційно-правові засади самоорганізації національних меншин в Україні», 2001), В. Мицик («Міжнародно-правові засади й інституційні механізми захисту прав національних меншин», 2005), В. Нікітюк («Статус етнонаціональних меншин (порівняльно-правовий аспект)», 1996), Л. Рябошапко («Правове становище національних меншин в Україні (1917-2000)», 2002), М. Товт («Визначення поняття «корінний народ» і «національна меншина» у міжнародних документах», 1999), Р. Чілачава («Національні меншини в демократичному просторі», 1996).

Проблемами гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, забезпечення політичної участі національних меншин, мовної та соціальної інтеграції, розвитку інституційних механізмів захисту прав меншин, а також ролі меншин у євроінтеграційних процесах займалися: М. Афанасьєва

(«Ефективна участь національних меншин у виборах», 2012), О. Васильченко («Права національних меншин в Україні: що маємо і до чого прагнемо?», 2017), В. Вовк («Конституція Словацької Республіки як конституція четвертого покоління (світоглядний і культурологічний аспекти)», 2021), К. Кулі-Іванченко («Реформування законодавства про надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення в контексті розбудови в Україні соціальної держави», 2023), К. Коломієць («Мовно-соціальна адаптація національних меншин в Запорізькій області», 2018), О. Липчук («Міжнародні та національні інститути захисту прав етнонаціональних меншин», 2007), Є. Львова («Проблеми та конфлікти, пов'язані із заходами щодо забезпечення права на справедливий суд відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод», 2023), Г. Луцишин («Роль національних меншин в євроінтеграційному процесі України», 2014), Н. Мішина («Місцева демократія та права людини в Раді Європи: переосмислення принципу субсидіарності (з посиланням на оподаткування)», 2025), В. Погорілко («Конституційне право України», 2009), Є. Самойленко («Поняття «корінний народ» та питання визнання статусу корінних народів у міжнародному праві», 2017), О. Симонов, І. Бобок («Дискримінація за національними ознаками в мережі Інтернет», 2018), М. Степка («Міжнародно-правові засоби протидії дискримінації за національністю чи ознакою мови», 2024).

Сучасні виклики у сфері прав національних меншин, пов'язані з цифровізацією, трансформацією ідентичності, інформаційною безпекою, європейською інтеграцією та реформуванням законодавства, досліджували: О. Батанов («Цифровізаційні аспекти сучасного конституційного права», 2025), А. Бадида («Концепт конституційної ідентичності та межі інтеграції у рішеннях Конституційної ради Франції», 2025), А. Берестень («Європейська інтеграція України як чинник трансформації юридичної практики», 2023), Н. Хоменко, Д. Цуканова, О. Євтух («Ідентичність представників національних меншин (спільнот) у контексті міжетнічної взаємодії: ключові аспекти динаміки», 2023), С. Матвієнків, Т. Лушагіна («Етнонаціональна політика у країнах Вишеградської групи», 2024), М. Петришина, М. Грінченко («Конституційно-правове регулювання мовних відносин у Республіці Польщі», 2023), В. Тупікова («Правове регулювання статусу національних меншин», 2023).

Емпіричну основу дослідження становлять: результати авторського опитування представників польської, угорської, болгарської та словацької національних меншин, проведеного з метою оцінки фактичного рівня реалізації конституційно-правових гарантій, виявлення бар'єрів у сфері освіти, участі у суспільному житті, мовної практики та комунікації з органами влади; матеріали національних і міжнародних емпіричних досліджень, зокрема ENRI-East (2008-2011 років), проекту Центру Разумкова «Формування спільної ідентичності громадян України» (2017 року), досліджень Київського міжнародного інституту соціології (2022-2023 років), регіональних досліджень мовної адаптації національних меншин; аналітичні документи Європейської комісії, Ради Європи, ОБСЄ, включно з Планом дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки судова практика: рішення Європейського суду з прав людини (GORZELIK

v. Poland, CIUBOTARU v. Moldova, ALM v. Austria, Бурля та інші проти України), а також рішення Великої Палати Верховного Суду та судів національної юрисдикції щодо питань самоідентифікації та захисту прав осіб, які належать до спільнот національних меншин; дані спеціальних доповідей Уповноваженого Верховної Ради з прав людини щодо дотримання прав національних меншин.

Емпірична база дослідження дала змогу відобразити фактичну картину реалізації прав національних меншин в Україні, зіставити задекларовані гарантії з реальними бар'єрами та виробити науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення конституційно-правових механізмів їх захисту.

Нормативно-правову базу дослідження становлять акти національного та міжнародного права, що регулюють конституційно-правовий статус національних меншин, питання самоідентифікації, недискримінації, участі меншин у публічному житті та забезпечення їх культурних прав.

До базових нормативно-правових актів належать: Конституція України (1996 р.); Декларація прав національностей України (1991 р.); Закон України «Про Всеукраїнський перепис населення» (2000 р.); Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (2016 р.); Закон України «Про корінні народи України» (2021 р.); Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» (2022 р.); Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022 р.).

Нормативну базу дослідження доповнюють підзаконні акти, що визначають механізми реалізації державної етнополітики та забезпечення прав національних меншин: Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державну службу України з етнополітики та свободи совісті та внесення змін до Положення про Міністерство культури України» (2019 р.); Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року» (2021 р.); Наказ Державної служби України з етнополітики та свободи совісті «Питання діяльності Ради громадських об'єднань національних меншин (спільнот) України» (2023 р.); Положення про Раду громадських об'єднань національних меншин (спільнот) України, затверджене наказом Державної служби України з етнополітики та свободи совісті (2023 р.); Постанова Кабінету Міністрів України «Методологія використання мов національних меншин (спільнот) України в населених пунктах, в яких традиційно проживають особи, які належать до національних меншин (спільнот) України, або в яких такі особи складають значну частину населення» (2024 р.); Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок визначення переліку населених пунктів, в яких традиційно проживають особи, які належать до національних меншин (спільнот) України, або в яких такі особи складають значну частину населення» (2024 р.).

Міжнародні нормативно-правові акти щодо захисту прав національних меншин, що становлять важливу частину нормативної основи дослідження, включають: Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права

(1966 р.); Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.), ратифікована Україною у 1969 р.); Декларація Організації Об'єднаних Націй про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин (1992 р.); Документ Копенгагенської наради Конференції з людського виміру НБСЄ (1990 р.); Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (1992 р.); Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи № 1201 «Додатковий протокол про права меншин» (1993 р.); Віденська декларація та Програма дій Всесвітньої конференції з прав людини (1993 р.); Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин (1995 р.); Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту (1996 р.); Ословські рекомендації щодо мовних прав національних меншин (1998 р.); Лундські рекомендації щодо ефективної участі національних меншин у суспільно-політичному житті (1999 р.); Рекомендації щодо використання мов меншин у телерадіомовленні (2003 р.); Рекомендації щодо поліцейської діяльності у багатонаціональному суспільстві (2006 р.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше здійснено комплексне конституційно-правове дослідження статусу національних меншин в Україні з урахуванням сучасних законодавчих змін (зокрема ЗУ-2827-IX), міжнародних стандартів, практики ЄСПЛ та застосування емпіричного матеріалу.

У межах дослідження отримано результати, які мають наукову новизну, зокрема:

- уперше запропоновано виокремлення індивідуальної категорії «представник національної меншини», оскільки чинне законодавство оперує виключно колективним поняттям «національна меншина»;

- сформульовано авторську концепцію «націовизначеність» як особливого виду правосуб'єктності. На відміну від загальної правосуб'єктності, «націоправосуб'єктність» визначена як правова властивість особи, що поєднує суб'єктивний елемент самоідентифікації з об'єктивно підтверджуваними критеріями належності до національної меншини, визнається державою та породжує можливість реалізації спеціальних прав і гарантій. У зв'язку з чим розроблено багатокомпонентну систему критеріїв належності особи до національних меншин. Запропоновано модель, яка охоплює чотири взаємопов'язані групи критеріїв: об'єктивні (наприклад, походження); суб'єктивні (самоідентифікація); правові (визнання відповідної меншини державою); соціально-поведінкові (участь у житті меншини);

- уперше запропоновано запровадження на законодавчому рівні необов'язкового та недискримінаційного документа про належність особи до національної меншини, який видається виключно за добровільним волевиявленням особи та ґрунтується на поєднанні об'єктивних елементів – документальних, соціокультурних або біогенетичних. Уповноваженим суб'єктом його видачі доцільно визначити Державну службу України з етнополітики та свободи совісті як центрального органу виконавчої влади, відповідального за формування та реалізацію державної етнополітики, із забезпеченням можливості подання заяви та необхідних документів через

центри надання адміністративних послуг, що гарантує доступність процедури та територіальну наближеність адміністративної послуги;

- уперше обґрунтовано можливість використання результатів аутосомного ДНК-тесту як додаткового та добровільного індикатора належності особи до національної меншини, який може слугувати об'єктивним підтвердженням етногенетичного походження. У дисертації доведено, що сучасні генетичні методики здатні достовірно встановлювати наявність спільних предкових маркерів, характерних для окремих етнічних груп, а відтак – виступати одним з доказів родового та етнокультурного коріння особи;

- запропоновано новий для української правової доктрини механізм підтвердження належності особи до національної меншини через участь у діяльності культурних товариств національних меншин, які, на думку автора, найбільш об'єктивно здатні підтвердити зв'язок особи з національною меншиною на підставі сукупності фактичних даних, зокрема: участі в культурних заходах, діяльності національно-культурних осередків, використання мови меншини в приватному та публічному житті, збереження традицій, звичаїв і елементів нематеріальної культурної спадщини;

- запропоновано зміни до Кодексу законів про працю України та проекту Трудового кодексу. Насамперед, права у сфері звільнення від роботи у дні релігійних свят для представників національних меншин мають бути уніфікованими та недискримінаційними: достатньою підставою для надання такого звільнення повинно бути особисте повідомлення працівника про належність до відповідної релігійної конфесії та про настання релігійного свята, підтвердженого загальновизнаними джерелами відповідної релігійної традиції (зокрема церковними календарями, канонічними приписами, священними текстами, такими як Коран, Тора, Біблія або офіційними календарями релігійних організацій). У разі, якщо релігійні приписи передбачають утримання від роботи у визначені дні, законодавство має гарантувати звільнення працівника від виконання трудових обов'язків у такі дні без обов'язкового відпрацювання, оскільки вимога компенсації суперечить природі свободи віросповідання;

- запропоновано створення постійно діючих комітетів з питань національних меншин при районних і міських державних адміністраціях. Така система сприятиме підвищенню репрезентативності та врахуванню регіональних особливостей;

- проведено авторське опитування представників польської, угорської, болгарської та словацької меншин із правовим аналізом результатів;

- обґрунтовано доцільність запровадження в Україні спеціалізованого інституту: Уповноваженого з захисту прав національних меншин України (Омбудсмена з прав національних меншин). Запропонована концепція виходить з того, що національні меншини є вразливою категорією і потребують не загального, а спеціалізованого захисту; водночас вона враховує обмеженість ресурсів та багатофункціональність чинних правозахисних інституцій, які об'єктивно не здатні забезпечити належну глибину реагування саме на проблематику національних меншин;

– обґрунтовано можливість створення державного реєстру населених пунктів (із мовним статусом) та оновлення статистичної бази після припинення/скасування воєнного стану як передумови ефективної етнонаціональної політики;

– запропоновано створення спеціальних виборчих механізмів, які дозволяють представникам національних меншин бути представленими в парламенті без подолання загального виборчого бар'єру;

– запропоновано нормативно закріпити можливість використання мов національних меншин у судочинстві у всіх категоріях справ як стандарт ефективного доступу до правосуддя, оскільки мовний бар'єр є процесуально значущим незалежно від предмета спору. Визначено ключову передумову практичної реалізації такого підходу – створення в системі судової влади України Єдиного реєстру судових перекладачів як універсального механізму забезпечення мовних прав усіх учасників процесу, включно з носіями мов національних меншин. Концептуально важливою рисою запропонованої моделі є принцип мовної спеціалізації перекладача. Додатково обґрунтовано можливість залучення до такого реєстру представників національних меншин за наявності довідки про належність до національної меншини;

– обґрунтовано доцільність створення в Україні спеціалізованого органу – Комісії з реагування на випадки дискримінації за ознаками, притаманними національним меншинам, із функціями розгляду скарг, проведення перевірок/розслідувань, вироблення обов'язкових приписів у межах компетенції, моніторингу та підготовки рекомендацій органам публічної влади.

Тож наукова новизна дисертації полягає не в уточненні окремих елементів, а у формуванні цілісної нової доктрини конституційно-правового статусу національних меншин в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що ці результати мають комплексне прикладне застосування в нормотворчій, правозастосовній, інституційній, експертно-аналітичній та освітній діяльності, спрямованій на удосконалення конституційно-правового механізму захисту прав національних меншин України.

У результаті здійсненого дослідження сформульовано низку науково-теоретичних положень, концептуальних підходів та практичних рекомендацій, які можуть бути використані в таких сферах:

– у законотворчій діяльності – отримані результати створюють нормативно-теоретичне підґрунтя для вдосконалення Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» (2022 р.), передусім шляхом: законодавчого закріплення поняття «представник національної меншини» як індивідуального суб'єкта, наділеного спеціальною націоправосуб'єктністю; нормативного визначення критеріїв належності до національних меншин (об'єктивних, суб'єктивних, правових та соціально-поведінкових); впровадження механізму добровільної довідки про належність до національної меншини як інструмента підтвердження статусу особи без втручання у сферу приватності; гармонізації українського законодавства з Рамковою конвенцією про захист національних меншин, Європейською хартією регіональних мов або

мов меншин, Лундськими, Ословськими та Гаазькими рекомендаціями. Запропоновані концепції можуть бути використані для підготовки змін і доповнень до чинного законодавства, урядових програм та підзаконних актів.

– у правозастосовній діяльності державних органів – результати дисертації можуть бути використані в практичній діяльності: Державної служби України з етнополітики та свободи совісті, органів місцевого самоврядування, освітніх та культурних установ, що працюють із національними меншинами.

– у доктрині конституційного та міжнародного права – наукові результати можуть бути використані для подальшої розробки: теорії націовизначеності/націоправосуб'єктності як окремої категорії конституційного права; концепції комплексної моделі самоідентифікації, що поєднує суб'єктивний та об'єктивний компоненти; методології аналізу правового статусу національних меншин з урахуванням порівняльно-правових даних (Республіки Польща, Словацької Республіки, Республіки Болгарія, Угорщини).

– в експертно-аналітичній та прикладній науковій роботі – матеріали дослідження можуть бути використані: при розробленні державних стратегій у сфері етнонаціональної політики; в підготовці експертних висновків до законопроектів; у роботі робочих груп при міністерствах.

Результати авторського дослідження дозволяють враховувати позицію представників польської, словацької, болгарської та угорської меншин у формуванні державної політики.

– в освітньому процесі та професійній підготовці – результати дослідження можуть бути використані: при розробці та оновленні освітньо-професійних програм зі спеціальностей 081 «Право», 052 «Політологія», 054 «Соціологія»; у викладанні дисциплін: «Конституційне право України», «Міжнародне право», «Міжнародний захист прав національних меншин» тощо.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертації доповідалися та обговорювалися на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також круглих столах, зокрема таких як: Всеукраїнська науково-практична конференція «Права людини – пріоритет сучасної держави» (10 грудня 2021 року, Одеса); Міжнародна науково-практична конференція «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів ХХІ століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (19 травня 2023 року, Одеса); Міжнародна науково-практична конференція «Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів» (26 квітня 2024 року, Одеса); Міжнародний круглий стіл «Конституційні права людини в умовах перехідного періоду» за участі запрошеного лектора, професора Генуезького університету (Італія) Енріко Альбанезі (25 червня 2024 року, Одеса); The 11th International scientific and practical conference «Topical aspects of modern scientific research» (11-13 липня 2024 року, Токіо); The 12th International scientific and practical conference «Modern research in science and education» (25-27 липня 2024 року, Чикаго); Міжнародна науково-практична конференція «Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час» (16 травня 2025 року, Одеса).

Публікації. Ключові положення дисертації відображено в одинадцяти публікаціях, із яких: п'ять статей опубліковано в наукових виданнях, включених до переліку фахових видань України з присвоєнням категорії «Б», шість публікацій, у тому числі одна у співавторстві, в збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (152 найменувань, розміщених на 16 сторінках) та 30 додатків (розміщених на 22 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 249 сторінок, із них основний текст викладено на 192 сторінках.

По закінченню доповіді А.С. Ігнатової, завідувач кафедри, д.ю.н., професор Є.О. Львова надала слово **науковому керівнику** – професору кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія», доктору юридичних наук, професору **Мар'яні Володимирівні Афанасьєвій**.

Науковий керівник наголосила, що дисертаційне дослідження присвячене комплексному аналізу конституційно-правового статусу національних меншин у контексті порівняльно-правового підходу. Обрана тема є актуальною в сучасних умовах посилення процесів глобалізації, міграції населення, а також у зв'язку з необхідністю забезпечення належного захисту прав національних меншин відповідно до міжнародних стандартів у сфері прав людини.

У роботі здійснено ґрунтовне дослідження теоретико-правових засад конституційного статусу національних меншин, проаналізовано положення національного законодавства України та законодавства зарубіжних країн, а також міжнародно-правові акти, що регулюють питання захисту прав національних меншин. Значну увагу приділено порівняльно-правовому аналізу конституційних моделей забезпечення прав національних меншин у різних правових системах, що дозволило автору виявити спільні тенденції та специфічні особливості правового регулювання у відповідних державах.

Професор М.В. Афанасьєва підкреслила, що у дисертації сформульовано науково обґрунтовані висновки та пропозиції, спрямовані на вдосконалення конституційно-правового механізму забезпечення прав національних меншин в Україні з урахуванням міжнародних стандартів та позитивного зарубіжного досвіду. Робота характеризується логічною структурою, належним рівнем аргументованості, використанням широкого кола наукових джерел, нормативно-правових актів та судової практики.

Науковим керівником відзначено, що отримані результати мають як теоретичне, так і практичне значення, можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях, у процесі вдосконалення національного законодавства, а також у навчальному процесі під час викладання дисциплін конституційного та міжнародного права.

Професор М.В. Афанасьєва наголосила, що А.С. Ігнатовою повністю виконано індивідуальний план наукової роботи та індивідуальний навчальний

план. У процесі роботи з підготовки дисертації та виконання індивідуального плану наукової роботи Ігнатова А.С. проявила себе як наполеглива, здібна та вдумлива дослідниця. На належному рівні та своєчасно виконувала індивідуальний навчальний план, має високі оцінки.

Науковим керівником зазначено, що дисертація А.С. Ігнатової «Конституційний статус національних меншин: порівняльно-правовий аналіз», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право, є самостійним науковим дослідженням, яке відповідає встановленим вимогам та може бути рекомендоване до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Після слова наукового керівника, присутніми поставлені такі запитання:

Доцент кафедри, к.ю.н., доцент К.К. Кулі-Іванченко зауважила:

- В дисертації було розглянуто два можливі підходи до забезпечення прав національних меншин та корінних народів. З викладеного матеріалу вбачається, що здобувач підтримує другий із зазначених підходів. Водночас, беручи до уваги те, що Україна є децентралізованою державою та здійснює імплементацію європейських муніципальних стандартів, зокрема принципу субсидіарності, постає питання: чи не є доцільнішим застосування першого підходу, який передбачає передачу більшості повноважень із забезпечення прав національних меншин на регіональний рівень за умови мінімальної координації з боку центральної влади?

Відповідь здобувача А.С. Ігнатової:

Здобувачка подякувала за запитання. Чинна система забезпечення прав національних меншин в Україні є централізованою, однак недосконалою. Зокрема, Державна служба України з етнополітики та свободи совісті наділена переважно рекомендаційними функціями і не здійснює реальної правозастосовчої діяльності. З огляду на це, для належного забезпечення прав національних меншин вважається за необхідне посилити роботу відповідних органів саме на регіональному рівні, що повністю узгоджується з першим підходом, на який Ви звертаєте увагу.

Професор кафедри, д.ю.н., професор Н.В. Мішина наголосила: Ознайомившись із роботою в цілому, особливу увагу привернув третій розділ дисертації, в якому значне місце відведено опитуванню та анкетуванню. У зв'язку з цим виникає запитання: чим обумовлено залучення саме 12 респондентів? Чи є вони провідними юристами, фахівцями у галузі конституційного права або особами, які безпосередньо працюють у сфері захисту прав національних меншин? Розуміючи, що розкриття персональних даних респондентів не є обов'язковим, прошу пояснити критерії їх відбору та кількісного складу вибірки.

Відповідь здобувача А.С. Ігнатової:

Здобувачка подякувала за запитання. Кількість респондентів була обумовлена теоретичним підґрунтям, сформованим С. Рахімі та М. Хатуні у статті «Насиченість в якісних дослідженнях: еволюційний концептуальний аналіз». Зазначена робота індексована у Google Scholar та налічує понад 3000 цитувань. Відповідно до висновків цих авторів, для проведення якісного дослідження є достатньою вибірка з 12 респондентів.

Водночас необхідно підкреслити, що метою проведеного опитування було не соціологічне чи відсоткове порівняння, а виявлення основних проблем, з якими стикаються представники національних меншин. Для досягнення цієї мети невелика за обсягом, проте цілеспрямовано сформована група респондентів є цілком достатньою.

Щодо складу респондентів: упродовж 2025 року здійснювалась активна співпраця з організаціями національних меншин. Зокрема, було проведено розсилку анкет електронною поштою представникам болгарської, угорської, словацької та польської національних меншин. У результаті до участі в опитуванні долучились 12 осіб. Слід зазначити, що частина респондентів недостатньо володіє українською мовою, що суттєво ускладнило для них опрацювання анкети і стало одним із чинників, що вплинули на кількість учасників.

Окрім анкетування, у 2025 році було здійснено особисту участь у заході «Чорноморський степ», де також були присутні представники національних меншин та корінних народів. Спілкування з ними відбувалось за допомогою перекладача, що дозволило безпосередньо з'ясувати проблеми, з якими вони стикаються. Заповнення анкети у письмовій формі для цих учасників виявилось неможливим через мовний бар'єр, однак отримані в ході особистого спілкування відомості були враховані в дослідженні.

Запитання доцента кафедри, к.ю.н. В.М. Панасюк:

У науковій новизні дисертації здобувачка зазначає, що на законодавчому рівні доцільно передбачити можливість видання не обов'язкового та недискримінаційного документа про належність до національної меншини. Чи правильно розуміти, що в роботі запропоновано кілька альтернативних механізмів такої ідентифікації?

Крім того, постає запитання щодо практичного значення такого документа та його співвідношення з міжнародними механізмами підтвердження належності до культурної спільноти. Зокрема, чи не є ДНК-тестування більш об'єктивним інструментом встановлення такої належності?

Відповідь здобувача А.С. Ігнатової:

Здобувачка подякувала за запитання. Для пояснення практичного значення запропонованого документа доцільно звернутись до аналогії з інститутом внутрішньо переміщених осіб. Так само, як особа, що набуває статусу

внутрішньо переміщеної, зобов'язана надати довідку та докази проживання на відповідній території, представники національних меншин, які бажають скористатися передбаченими державою правами та гарантіями, мають підтвердити свою належність до відповідної меншини. Аналогічний підхід застосовується й щодо осіб з інвалідністю та інших захищених категорій осіб.

Щодо критеріїв підтвердження належності до національної меншини, концепція, висунута в дисертації, ґрунтується на практиці Європейського суду з прав людини, зокрема на рішенні у справі «Ciubotaru v. Moldova». У зазначеній справі громадянин Молдови не мав можливості підтвердити свою національну належність у зв'язку з тим, що державні органи відмовились визнати наданий ним документ достатнім доказом. ЄСПЛ у своєму рішенні констатував, що особа має право надавати будь-які докази для підтвердження своєї належності до національної меншини, однак держава, своєю чергою, має право вимагати подання таких доказів.

Орієнтуючись саме на цю позицію ЄСПЛ, у дисертації запропоновано концепцію необов'язкового недискримінаційного документа, що підтверджує належність особи до національної меншини. Такий документ матиме виключно заявний характер і слугуватиме підставою для реалізації відповідних конституційних гарантій, не покладаючи на особу жодних додаткових обов'язків.

Запитання завідувача кафедри д.ю.н., професора О.Є. Львової:

У контексті відповіді на попереднє запитання щодо критеріальної моделі виникло уточнювальне запитання: з яких підстав мова віднесена здобувачкою до факультативних, а не до обов'язкових критеріїв належності до національної меншини? Зокрема, чи не є мова першочерговим критерієм ідентифікації, як, наприклад, у випадку з євреями, які ідентифікують себе як євреї, проте не володіють їдишем або івритом? Чи звернула здобувачка належну увагу на обґрунтування саме такого підходу до класифікації критеріїв у тексті дисертації?

Відповідь здобувача А.С. Ігнатової:

Мова віднесена до факультативних критеріїв з огляду на те, що для окремих національних меншин вона є визначальною ознакою ідентичності, тоді як інші меншини можуть об'єднувати носіїв кількох різних мов або діалектів. Відтак мова не може вважатись універсальним обов'язковим критерієм для всіх без винятку меншин. Наприклад, болгарська меншина характеризується певними мовними особливостями, які відрізняють її від інших спільнот.

Висновок та зауваження завідувача кафедри, д.ю.н., професора Є.О. Львової:

Професор Є.О. Львова зазначила, що дисертація є актуальною та характеризується високим ступенем наукової новизни. У вітчизняній юридичній

науці на сьогодні відсутні праці, присвячені порівняльно-правовому аналізу конституційно-правового статусу національних меншин на такому рівні. Авторська концепція, зокрема побудова критеріальної моделі ідентифікації, виконана на належному науковому рівні. Особливої уваги заслуговує висновок про необхідність запозичення досвіду спеціалізованих органів із забезпечення рівності та протидії дискримінації, компетенція яких зосереджена на виявленні, розслідуванні та реагуванні на дискримінаційні прояви, а також на формуванні системної державної політики у сфері міжнаціональних відносин.

Разом із тим було висловлено низку зауважень і рекомендацій. По-перше, щодо пропозицій *de lege ferenda*: кожна законодавча пропозиція має супроводжуватись фінансово-економічним обґрунтуванням. Зокрема, стосовно довідки про належність до національної меншини необхідно визначити орган, відповідальний за її видачу, а також передбачити порядок фінансування відповідної адміністративної послуги. Так само щодо пропозиції щодо створення уповноваженого з прав національних меншин слід пояснити підстави для його виокремлення в самостійний інститут, його підзвітність та повноваження.

По-друге, пропозиція щодо створення комісії з реагування на випадки дискримінації за ознаками національної належності потребує додаткового обґрунтування: необхідно визначити підзвітність такої комісії, її повноваження та місце в системі органів публічної влади.

Підсумовуючи, професор Є.О. Львова зазначила, що попри наявні зауваження, дисертаційна робота А.С. Ігнатової є самостійним науковим дослідженням належного рівня, і запропонувала перейти до наступного блоку засідання.

Після висновку завідувача кафедри, д.ю.н., професора Є.О. Львової, було оголошено **висновки рецензентів: доцента кафедри конституційного права, к.ю.н., доцента Ксенії Костянтинівни Кулі-Іванченко та професора кафедри конституційного права, д.ю.н., професора Н. В. Мішиної.**

Ксенія Костянтинівна Кулі-Іванченко відзначила, що Ігнатова Анастасія Сергіївна може слугувати взірцем для інших аспірантів. Будучи аспіранткою кафедри та практичним працівником водночас, вона демонструє високу працьовитість і відповідальність, зокрема неодноразово надавала колегам допомогу у виконанні навчального навантаження. Рецензент висловила найвищу оцінку здобувачці як науковцю та як людині.

Під час рецензування особливу увагу було приділено другому розділу дисертації - «Правове забезпечення конституційно-правового статусу національних меншин в Україні: проблеми та реалії», в якому проаналізовано відповідні правові норми. Більшість питань, що виникли в рецензента, мають дискусійний характер.

По-перше, стосовно пропозиції щодо створення комітетів із питань національних меншин при районних та міських державних адміністраціях: доцільно було б чіткіше окреслити сферу повноважень таких комітетів та визначити механізм їх взаємодії з Радами громадських об'єднань національних меншин, які вже функціонують і про які йдеться в дисертації.

По-друге, рецензент підтримала пропозицію щодо законодавчого закріплення терміна «представник національної меншини», а також концепцію «націовизначеності».

По-третє, рецензент звернула увагу на визначення поняття «національна етнічна спільнота», яке також потребує додаткового обґрунтування.

По-четверте, підтримуючи позицію, висловлену раніше Вітою Миколаївною Панасюк, рецензент зазначила, що концепція довідки про належність до національної меншини є дискусійною та потребує посиленої аргументації. Зокрема, попри добровільний характер такого документа, його отримання фактично тягне за собою набуття певного правового статусу, що може суперечити принципу рівності та недопущення дискримінації, закріпленому у статті 24 Конституції України. Крім того, необхідно визначити юридичні наслідки видачі такої довідки та її співвідношення із загальними конституційними гарантіями.

Також зауважено, що поряд із пропозицією щодо добровільної довідки про належність до національної меншини здобувачка пропонує також створення спеціального державного реєстру осіб, які добровільно підтвердили таку належність. Виникає внутрішня суперечність: якщо довідка є добровільною, то запровадження реєстру таких осіб фактично означає встановлення державного контролю над цими даними, що потенційно може мати дискримінаційний характер.

Здобувачка А.С. Ігнатова навела порівняльний аргумент : у зарубіжній доктрині, зокрема в контексті досвіду Сполучених Штатів Америки у сфері міграційних процесів, неодноразово зазначалось, що точність результатів ДНК-тестування для підтвердження етнічної належності зростає пропорційно до розміру бази генетичних даних. З цією метою у США функціонує відповідний реєстр, а дослідники наголошують на необхідності формування національних баз даних, оскільки держави не обмінюються між собою генетичними даними своїх громадян.

З огляду на це рецензент К.К. Кулі - Іванченко поставила питання про необхідність чіткішого обґрунтування мети запропонованого реєстру в дисертації: якщо його призначення полягає у підвищенні точності майбутніх генетичних досліджень для ідентифікації етнічної належності, а не у здійсненні контролю за особами, - це має бути прямо і недвозначно зазначено в тексті роботи.

Згодом, слово було надано рецензенту, професору кафедри конституційного права, д.ю.н., професору Наталії Вікторівні Мішиній.

Наталія Вікторівна Мішина зосередила свій відгук на зауваженнях до дисертації. Перше зауваження стосується надмірності запропонованого регулювання. Кількість нових інституцій, механізмів та інструментів, впровадження яких пропонується в роботі, є надмірною та не збалансованою. Загальне враження від прочитаного полягає в тому, що в Україні нібито відсутня будь-яка система захисту прав національних меншин і її необхідно будувати з

нуля. Рецензент зазначила, що такий підхід нагадує надмірно позитивістські праці радянської доби з їх характерним прагненням усе унормувати та інституалізувати. Зокрема, пропозиція щодо запровадження окремого омбудсмена з прав національних меншин видається непереконливою: навіть чинний уповноважений з прав дитини є маловідомим широкому загалу, а відтак запровадження ще одного наглядового органу потребує значно ґрунтовнішого обґрунтування.

Рецензент звернула увагу на проблему мовного бар'єру респондентів. Особа, яка недостатньо володіє мовою анкети, не може дати повноцінні відповіді- рецензент навела власний приклад спілкування французькою мовою на рівні B2, коли навіть за такого рівня точність відповідей є обмеженою. Відтак анкетування осіб, які погано володіють українською мовою, не може слугувати надійною методологічною основою дослідження.

Рецензент також поставила під сумнів доцільність звернення до пересічних громадян із запитаннями термінологічного та правового характеру - зокрема, з питанням про практичне значення заміни терміна «національна меншина» на «національна спільнота» у законодавстві. Думка нефахівця щодо таких питань немає наукової цінності. Натомість якби таке запитання було поставлене, наприклад, науковцям, які тривалий час досліджують проблематику національних меншин, отримані відповіді становили б реальний науковий інтерес.

З огляду на викладене рецензент рекомендувала переглянути спосіб подачі результатів анкетування: або не виносити їх у додаток у наявному вигляді, або подати більш завуальовано в основному тексті, без акцентування на кількісних показниках. Головне зауваження полягає в тому, що опитування 12 пересічних осіб, які не є фахівцями у відповідній галузі, не може бути достатньою підставою для висновків про необхідність запровадження нових державних інституцій. Такий підхід до аргументації є методологічно непереконливим і послаблює загальну наукову цінність роботи.

У обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Завідувач кафедри конституційного права, д.ю.н., професор Є.О. Львова, яка надала високу оцінку дисертації, відзначила її актуальність, високий ступінь наукової новизни та належний рівень розробленості авторської концепції, зокрема критеріальної моделі ідентифікації національних меншин. Висловила низку зауважень рекомендаційного характеру. Зазначила, що дисертація А.С. Ігнатової на тему «Конституційний статус національних меншин: порівняльно-правовий аналіз», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Професор кафедри конституційного права, д.ю.н., професор Н.В. Мішина відзначила самостійність та завершеність дисертаційного дослідження. Водночас висловила зауваження щодо надмірності запропонованого регулювання та необхідності його збалансування, некоректності методологічної кваліфікації проведеного анкетування як якісного

дослідження, а також недостатньої репрезентативності вибірки респондентів для обґрунтування інституційних пропозицій. Рекомендувала переглянути спосіб подачі результатів анкетування та посилити аргументаційну базу висновків. Зазначила, що дисертація А.С. Ігнатової на тему «Конституційний статус національних меншин: порівняльно-правовий аналіз», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Доцент кафедри конституційного права, к.ю.н., доцент К.К. Кулі-Іванченко підкреслила актуальність теми, значущість проблематики для теорії та практики, належний рівень розробленості критеріальної моделі ідентифікації та підтримала окремі положення наукової новизни, зокрема концепцію спеціальної національної правосуб'єктності. Висловила зауваження щодо необхідності чіткішого окреслення повноважень пропонованих комітетів та їх взаємодії з існуючими інституціями, а також щодо обґрунтування концепції державного реєстру осіб, які підтвердили належність до національної меншини. Вказала, що дисертація А.С. Ігнатової на тему «Конституційний статус національних меншин: порівняльно-правовий аналіз», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є завершеним науковим дослідженням та може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Доцент кафедри конституційного права, к.ю.н. Ю.Д. Батан відзначив високий рівень володіння здобувачкою матеріалом дослідження та вдалу структуру роботи. Вказав, що дисертація А.С. Ігнатової на тему «Конституційний статус національних меншин: порівняльно-правовий аналіз», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», відповідає встановленим вимогам та може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Доцент кафедри конституційного права, к.ю.н. В.М. Панасюк відзначила обґрунтованість основних наукових положень дисертації та підтримала концепцію не обов'язкового недискримінаційного документа про належність до національної меншини, що ґрунтується на практиці Європейського суду з прав людини. Висловила зауваження щодо уточнення юридичних наслідків запровадження запропонованої довідки з огляду на принцип рівності та недопущення дискримінації, закріплений у статті 24 Конституції України. Зазначила, що дисертація А.С. Ігнатової на тему «Конституційний статус національних меншин: порівняльно-правовий аналіз», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», відповідає встановленим вимогам та може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Узагальнюючи результати обговорення, дисертацію А.С. Ігнатової на тему «Конституційний статус національних меншин: порівняльно-правовий аналіз» можна рекомендувати до захисту.

На основі результатів обговорення присутніх на засіданні вирішили запропонувати такий

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації
Ігнатової Анастасії Сергіївни на тему «Конституційний статус
національних меншин: порівняльно-правовий аналіз», поданої на здобуття
ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Обґрунтування вибору теми дослідження. З часу проголошення незалежності України, а особливо після набуття статусу кандидата на членство в Європейському Союзі, система правового регулювання у сфері забезпечення прав національних меншин зазнала істотної трансформації. Прийняття у 2022 році Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» стало однією з ключових правових подій у сфері етнонаціональної політики, яка суттєво змінила нормативні підходи до визначення статусу та гарантування прав національних меншин. Сам факт ухвалення нового спеціального закону є самостійною науковою підставою для оновлення доктринальних підходів, оскільки документ не лише модернізує термінологічний апарат та механізми реалізації прав, але й містить низку концептуальних новел і правових прогалин, що потребують глибокого теоретичного аналізу.

Емпіричні дані останніх років, отримані в межах загальнонаціональних, регіональних та міжнародних досліджень, демонструють наявність істотного розриву між нормативно закріпленими гарантіями прав національних меншин та фактичним рівнем їх реалізації. Зібрані показники підтверджують, що мовні труднощі в доступі до публічних послуг та зафіксовані прояви дискримінаційних практик залишаються поширеними явищами. Поглиблюють ці проблеми й демографічні процеси, що відбуваються після 2014 та 2022 років. Масова внутрішня та зовнішня міграція, формування нових діаспор, різке скорочення чисельності окремих спільнот національних меншин, зміна їх територіального розміщення та мовно-культурних практик зумовили суттєві трансформації етнонаціонального ландшафту держави. Відсутність всеукраїнського перепису населення з 2001 року не дозволяє державним органам оцінити реальні показники чисельності та стану спільнот національних меншин, що унеможливлює ефективне планування державної політики та законодавства.

Вибір теми дисертаційного дослідження зумовлений комплексом чинників: євроінтеграційними вимогами, наявністю концептуальних прогалин у національному законодавстві щодо визначення та практичної реалізації правового статусу спільнот національних меншин; демографічними та соціокультурними змінами, що кардинально трансформували становище національних меншин в Україні; необхідністю розбудови ефективних конституційно-правових механізмів, заснованих на об'єктивних даних, міжнародних стандартах та потребах самих національних меншин.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тематика дисертаційного дослідження узгоджується з основними стратегічними

напрямами розвитку України у сфері прав людини, міжкультурного діалогу та забезпечення прав національних меншин. Зокрема, дослідження кореспондує із Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року, затвердженими Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019, Національною стратегією у сфері прав людини, затвердженою Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, Державною цільовою національно-культурною програмою «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2023 року № 850-р, а також Планом дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова», ухваленим Комітетом Міністрів Ради Європи 14 грудня 2022 року.

Роботу виконано в рамках наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» в контексті теми: «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» та 2021-2025 роки (державний реєстраційний номер 0122U000266) та «Соціально-політична стабільність у період воєнних та поствоєнних трансформацій: правові, економічні, гуманітарні, інноваційно-технічні можливості в цифрову еру» на 2026-2030 роки (державний реєстраційний номер 0126U000107), а також у межах плану науково-дослідної роботи кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Здобутки та виклики сучасного конституціоналізму: людський вимір» на 2021-2025 роки та «Конституційна стабільність і людський вимір права в період воєнних і поствоєнних трансформацій: доктрина та практика» на 2026-2030 роки. Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 2 від 09 листопада 2022 року)

Мета і завдання дослідження полягають у комплексному конституційно-правовому аналізі статусу національних меншин в Україні, виявленні проблем реалізації їхніх прав у сучасних умовах, узагальненні національних та міжнародних стандартів, а також у формулюванні науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення механізмів забезпечення та захисту прав національних меншин відповідно до європейських підходів та актуальних викликів, спричинених суспільно-політичними трансформаціями та воєнним станом.

Особливе місце в дослідженні посідає порівняльно-правовий аналіз конституційного статусу національних меншин, що передбачає зіставлення української моделі правового регулювання з практиками держав-членів Європейського Союзу з метою виявлення ефективних механізмів забезпечення прав меншин, визначення тенденцій розвитку європейських стандартів та обґрунтування можливостей їх імплементації в національне законодавство України.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких дослідницьких завдань:

– розкрити закономірності та тенденції розвитку конституційно-правового регулювання статусу національних меншин в Україні, простежити еволюцію відповідних норм від періоду становлення незалежності до сучасного етапу

європейської інтеграції та визначити ключові фактори, що вплинули на трансформацію державної етнонаціональної політики;

- проаналізувати стан наукової розробленості проблематики прав національних меншин, виокремивши основні наукові підходи, дискусії та прогалини в дослідженнях;

- дослідити міжнародно-правові стандарти, що визначають вимоги до держав щодо забезпечення прав національних меншин, та з'ясувати рівень їх імплементації у вітчизняне законодавство;

- дослідити конституційні гарантії прав національних меншин, а також особливості їх практичної реалізації у сферах освіти, культури, мови, участі в суспільно-політичному житті та взаємодії з органами державної влади;

- здійснити соціально-правовий аналіз чинних механізмів захисту прав національних меншин, включно з адміністративними процедурами та судовою практикою;

- здійснити порівняльно-правовий аналіз конституційно-правового регулювання статусу національних меншин у державах Європейського Союзу та Центрально-Східної Європи;

- узагальнити результати сучасних емпіричних досліджень, зокрема авторського опитування, з метою визначення фактичного рівня реалізації прав спільнот національних меншин та виявлення основних проблем, з якими стикаються представники меншин у повсякденному житті;

- встановити ключові бар'єри, що впливають на стан правового захисту національних меншин в Україні;

- сформулювати пропозиції щодо удосконалення конституційно-правових механізмів.

Об'єктом дослідження є конституційно-правові відносини, що виникають у процесі визначення, забезпечення та реалізації статусу національних меншин у різних правових системах, а також механізми їх гарантування в умовах демократичної держави та європейської інтеграції.

Предметом дослідження є конституційний статус національних меншин та його порівняльно-правовий аналіз.

Методи дослідження ґрунтуються на сучасній науковій парадигмі прав людини, міжнародних стандартах захисту прав національних меншин та інтеграційних процесах, у межах яких Україна наближає національне законодавство до європейських підходів. Для досягнення мети дисертації застосовано комплекс взаємопов'язаних загальнонаукових і спеціально-юридичних методів:

методологічний підхід використано для формування авторської концепції дослідження, визначення його структури, логіки викладу матеріалу та обґрунтування наукової новизни, зокрема у вступі, підрозділі 1.2 та розділі 3;

комплексний метод забезпечив поєднання різних наукових підходів і став основою використання інших методів у всіх розділах дисертації, що дозволило дослідити конституційно-правовий статус національних меншин як багатовимірною явища;

культурологічний метод застосовано у підрозділах 1.2 та 2.2 для дослідження національних меншин як носіїв культурної спадщини, а також для аналізу культурних прав і механізмів їх забезпечення;

аксіологічний (ціннісний) метод використано під час розгляду принципів рівності, недискримінації та поваги до ідентичності в підрозділах 1.3, 2.1 та 2.2, що дозволило оцінити статус національних меншин крізь призму конституційних цінностей;

системний метод (системно-структурний і системно-функціональний) застосовано в підрозділах 1.2, 2.1 та 3.2 для аналізу статусу національних меншин як цілісної системи елементів, взаємопов'язаних прав, гарантій та інституційних механізмів;

діяльнісний метод використано в підрозділах 2.1, 2.2 та 3.3 для дослідження діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства щодо реалізації та захисту прав національних меншин;

метод науковості забезпечив узагальнення понятійного апарату та формування авторських дефініцій, зокрема категорій «представник національної меншини» та «націовизначеність/націоправосуб'єктність» у підрозділі 2.2.;

метод історизму застосовано в підрозділі 1.1 для аналізу еволюції правового регулювання статусу національних меншин у контексті становлення української державності;

метод конкретності використано при детальному аналізі норм законодавства та практики їх реалізації в підрозділах 2.1–2.3, що дозволило виявити прогалини та колізії правового регулювання;

метод плюралізму забезпечив свободу наукового пошуку та використання різних доктринальних підходів у підрозділах 1.2 та 3.1;

діалектичний метод застосовано у всіх розділах для всебічного дослідження правового статусу національних меншин у взаємозв'язку з соціальними, політичними та правовими трансформаціями;

герменевтичний метод використано при тлумаченні норм Конституції України, законів України та міжнародних актів у підрозділах 1.3, 2.1 та 2.2;

функціональний метод застосовано в підрозділах 2.1 та 3.2 для визначення функцій державних інституцій у сфері забезпечення прав національних меншин;

синергетичний метод дозволив розкрити складність і багатовимірність правового статусу національних меншин та взаємодію його елементів у підрозділах 2.2 та 3.3;

методи аналізу та синтезу використано у всіх розділах для виокремлення характерних ознак національних меншин і формування узагальненого визначення їх конституційно-правового статусу;

методи індукції та дедукції застосовано при формулюванні висновків до розділів і загальних висновків дисертації, а також при побудові теоретичних узагальнень;

порівняльно-правовий метод є ключовим для дослідження та використано в підрозділі 2.3 для аналізу моделей забезпечення прав національних меншин у

Республіці Польща, Угорщині, Республіці Болгарія та Словацькій Республіці з метою визначення можливостей імплементації їх позитивного досвіду в Україні;
соціологічний метод застосовано в підрозділах 3.1-3.3 під час проведення авторського опитування представників національних меншин та аналізу емпіричних даних;

метод моделювання використано в підрозділах 2.2 та 3.3 для розроблення пропозицій щодо вдосконалення механізмів підтвердження належності до національних меншин та формування оновленої моделі перепису населення;

емпіричний метод забезпечив використання результатів опитування, статистичних даних та матеріалів міжнародних проєктів у розділі 3;

метод прогнозування застосовано при формулюванні пропозицій щодо вдосконалення законодавства та державної політики у сфері прав національних меншин у підрозділах 2.3 та 3.3;

формально-юридичний метод використано у всіх розділах для аналізу нормативно-правових актів, визначення їх змісту, виявлення прогалин, колізій і формулювання пропозицій щодо вдосконалення законодавства.

Теоретичну основу складають наукові праці в галузі конституційного права, міжнародного права щодо прав людини, етнополітології, соціології ідентичності, порівняльного правознавства та державної етнопонаціональної політики.

Питаннями формування правового статусу національних меншин, їх історико-правового становлення, міжнародно-правових гарантій захисту та механізмів самоорганізації у період становлення незалежної України займалися: І. Алмаші («Реалізація прав національних меншин у Закарпатській області», 2004), О. Биков («Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні», 2001), Ю. Волошин («Конституційно-правові засади самоорганізації національних меншин в Україні», 2001), В. Мицик («Міжнародно-правові засади й інституційні механізми захисту прав національних меншин», 2005), В. Нікітюк («Статус етнопонаціональних меншин (порівняльно-правовий аспект)», 1996), Л. Рябошапко («Правове становище національних меншин в Україні (1917-2000)», 2002), М. Товт («Визначення поняття «корінний народ» і «національна меншина» у міжнародних документах», 1999), Р. Чілачава («Національні меншини в демократичному просторі», 1996).

Проблемами гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, забезпечення політичної участі національних меншин, мовної та соціальної інтеграції, розвитку інституційних механізмів захисту прав меншин, а також ролі меншин у євроінтеграційних процесах займалися: М. Афанасьєва («Ефективна участь національних меншин у виборах», 2012), О. Васильченко («Права національних меншин в Україні: що маємо і до чого прагнемо?», 2017), В. Вовк («Конституція Словацької Республіки як конституція четвертого покоління (світоглядний і культурологічний аспекти)», 2021), К. Кулі-Іванченко («Реформування законодавства про надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення в контексті розбудови в Україні соціальної держави», 2023), К. Коломієць («Мовно-соціальна адаптація національних меншин в Запорізькій області», 2018), О. Липчук («Міжнародні та

національні інститути захисту прав етнонаціональних меншин», 2007), Є. Львова («Проблеми та конфлікти, пов'язані із заходами щодо забезпечення права на справедливий суд відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод», 2023), Г. Луцишин («Роль національних меншин в євроінтеграційному процесі України», 2014), Н. Мішина («Місцева демократія та права людини в Раді Європи: переосмислення принципу субсидіарності (з посиланням на оподаткування)», 2025), В. Погорілко («Конституційне право України», 2009), Є. Самойленко («Поняття «корінний народ» та питання визнання статусу корінних народів у міжнародному праві», 2017), О. Симонов, І. Бобок («Дискримінація за національними ознаками в мережі Інтернет», 2018), М. Степка («Міжнародно-правові засоби протидії дискримінації за національністю чи ознакою мови», 2024).

Сучасні виклики у сфері прав національних меншин, пов'язані з цифровізацією, трансформацією ідентичності, інформаційною безпекою, європейською інтеграцією та реформуванням законодавства, досліджували: О. Батанов («Цифровізаційні аспекти сучасного конституційного права», 2025), А. Бадида («Концепт конституційної ідентичності та межі інтеграції у рішеннях Конституційної ради Франції», 2025), А. Берестень («Європейська інтеграція України як чинник трансформації юридичної практики», 2023), Н. Хоменко, Д. Цуканова, О. Євтух («Ідентичність представників національних меншин (спільнот) у контексті міжетнічної взаємодії: ключові аспекти динаміки», 2023), С. Матвієнків, Т. Лушагіна («Етнонаціональна політика у країнах Вишеградської групи», 2024), М. Петришина, М. Грінченко («Конституційно-правове регулювання мовних відносин у Республіці Польщі», 2023), В. Тупікова («Правове регулювання статусу національних меншин», 2023).

Емпіричну основу дослідження становлять: результати авторського опитування представників польської, угорської, болгарської та словацької національних меншин, проведеного з метою оцінки фактичного рівня реалізації конституційно-правових гарантій, виявлення бар'єрів у сфері освіти, участі у суспільному житті, мовної практики та комунікації з органами влади; матеріали національних і міжнародних емпіричних досліджень, зокрема ENRI-East (2008-2011 років), проекту Центру Разумкова «Формування спільної ідентичності громадян України» (2017 року), досліджень Київського міжнародного інституту соціології (2022-2023 років), регіональних досліджень мовної адаптації національних меншин; аналітичні документи Європейської комісії, Ради Європи, ОБСЄ, включно з Планом дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки; судову практику: рішення Європейського суду з прав людини (GORZELIK v. Poland, CIUBOTARU v. Moldova, ALM v. Austria, Бурля та інші проти України), а також рішення Великої Палати Верховного Суду та судів національної юрисдикції щодо питань самоідентифікації та захисту прав осіб, які належать до спільнот національних меншин; дані спеціальних доповідей Уповноваженого Верховної Ради з прав людини щодо дотримання прав національних меншин.

Емпірична база дослідження дала змогу відобразити фактичну картину реалізації прав національних меншин в Україні, зіставити задекларовані гарантії

з реальними бар'єрами та виробити науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення конституційно-правових механізмів їх захисту.

Нормативно-правову базу дослідження становлять акти національного та міжнародного права, що регулюють конституційно-правовий статус національних меншин, питання самоідентифікації, недискримінації, участі меншин у публічному житті та забезпечення їх культурних прав.

До базових нормативно-правових актів належать: Конституція України (1996 р.); Декларація прав національностей України (1991 р.); Закон України «Про Всеукраїнський перепис населення» (2000 р.); Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (2016 р.); Закон України «Про корінні народи України» (2021 р.); Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» (2022 р.); Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022 р.).

Нормативну базу дослідження доповнюють підзаконні акти, що визначають механізми реалізації державної етнополітики та забезпечення прав національних меншин: Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державну службу України з етнополітики та свободи совісті та внесення змін до Положення про Міністерство культури України» (2019 р.); Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року» (2021 р.); Наказ Державної служби України з етнополітики та свободи совісті «Питання діяльності Ради громадських об'єднань національних меншин (спільнот) України» (2023 р.); Положення про Раду громадських об'єднань національних меншин (спільнот) України, затверджене наказом Державної служби України з етнополітики та свободи совісті (2023 р.); Постанова Кабінету Міністрів України «Методологія використання мов національних меншин (спільнот) України в населених пунктах, в яких традиційно проживають особи, які належать до національних меншин (спільнот) України, або в яких такі особи складають значну частину населення» (2024 р.); Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок визначення переліку населених пунктів, в яких традиційно проживають особи, які належать до національних меншин (спільнот) України, або в яких такі особи складають значну частину населення» (2024 р.).

Міжнародні нормативно-правові акти щодо захисту прав національних меншин, що становлять важливу частину нормативної основи дослідження, включають: Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.); Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.), ратифікована Україною у 1969 р.); Декларація Організації Об'єднаних Націй про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин (1992 р.); Документ Копенгагенської наради Конференції з людського виміру НБСЄ (1990 р.); Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (1992 р.); Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи № 1201 «Додатковий протокол про права меншин» (1993 р.); Віденська декларація та Програма дій Всесвітньої конференції з прав людини (1993 р.); Рамкова

конвенція Ради Європи про захист національних меншин (1995 р.); Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту (1996 р.); Ословські рекомендації щодо мовних прав національних меншин (1998 р.); Лундські рекомендації щодо ефективної участі національних меншин у суспільно-політичному житті (1999 р.); Рекомендації щодо використання мов меншин у телерадіомовленні (2003 р.); Рекомендації щодо поліцейської діяльності у багатонаціональному суспільстві (2006 р.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше здійснено комплексне конституційно-правове дослідження статусу національних меншин в Україні з урахуванням сучасних законодавчих змін (зокрема ЗУ-2827-IX), міжнародних стандартів, практики ЄСПЛ та застосування емпіричного матеріалу.

У межах дослідження отримано результати, які мають наукову новизну, зокрема:

- уперше запропоновано виокремлення індивідуальної категорії «представник національної меншини», оскільки чинне законодавство оперує виключно колективним поняттям «національна меншина»;

- сформульовано авторську концепцію «націовизначеність» як особливого виду правосуб'єктності. На відміну від загальної правосуб'єктності, «націоправосуб'єктність» визначена як правова властивість особи, що поєднує суб'єктивний елемент самоідентифікації з об'єктивно підтверджуваними критеріями належності до національної меншини, визнається державою та породжує можливість реалізації спеціальних прав і гарантій. У зв'язку з чим розроблено багатокomпонентну систему критеріїв належності особи до національних меншин. Запропоновано модель, яка охоплює чотири взаємопов'язані групи критеріїв: об'єктивні (наприклад, походження); суб'єктивні (самоідентифікація); правові (визнання відповідної меншини державою); соціально-поведінкові (участь у житті меншини);

- уперше запропоновано запровадження на законодавчому рівні обов'язкового та недискримінаційного документа про належність особи до національної меншини, який видається виключно за добровільним волевиявленням особи та ґрунтується на поєднанні об'єктивних елементів – документальних, соціокультурних або біогенетичних. Уповноваженим суб'єктом його видачі доцільно визначити Державну службу України з етнополітики та свободи совісті як центрального органу виконавчої влади, відповідального за формування та реалізацію державної етнополітики, із забезпеченням можливості подання заяви та необхідних документів через центри надання адміністративних послуг, що гарантує доступність процедури та територіальну наближеність адміністративної послуги;

- уперше обґрунтовано можливість використання результатів аутосомного ДНК-тесту як додаткового та добровільного індикатора належності особи до національної меншини, який може слугувати об'єктивним підтвердженням етногенетичного походження. У дисертації доведено, що сучасні генетичні методики здатні достовірно встановлювати наявність

спільних предкових маркерів, характерних для окремих етнічних груп, а відтак – виступати одним з доказів родового та етнокультурного коріння особи;

– запропоновано новий для української правової доктрини механізм підтвердження належності особи до національної меншини через участь у діяльності культурних товариств національних меншин, які, на думку автора, найбільш об'єктивно здатні підтвердити зв'язок особи з національною меншиною на підставі сукупності фактичних даних, зокрема: участі в культурних заходах, діяльності національно-культурних осередків, використання мови меншини в приватному та публічному житті, збереження традицій, звичаїв і елементів нематеріальної культурної спадщини;

– запропоновано зміни до Кодексу законів про працю України та проекту Трудового кодексу. Насамперед, права у сфері звільнення від роботи у дні релігійних свят для представників національних меншин мають бути уніфікованими та недискримінаційними: достатньою підставою для надання такого звільнення повинно бути особисте повідомлення працівника про належність до відповідної релігійної конфесії та про настання релігійного свята, підтвердженого загальновизнаними джерелами відповідної релігійної традиції (зокрема церковними календарями, канонічними приписами, священними текстами, такими як Коран, Тора, Біблія або офіційними календарями релігійних організацій). У разі, якщо релігійні приписи передбачають утримання від роботи у визначені дні, законодавство має гарантувати звільнення працівника від виконання трудових обов'язків у такі дні без обов'язкового відпрацювання, оскільки вимога компенсації суперечить природі свободи віросповідання;

– запропоновано створення постійно діючих комітетів з питань національних меншин при районних і міських державних адміністраціях. Така система сприятиме підвищенню репрезентативності та врахуванню регіональних особливостей;

– проведено авторське опитування представників польської, угорської, болгарської та словацької меншин із правовим аналізом результатів;

– обґрунтовано доцільність запровадження в Україні спеціалізованого інституту: Уповноваженого з захисту прав національних меншин України (Омбудсмена з прав національних меншин). Запропонована концепція виходить з того, що національні меншини є вразливою категорією і потребують не загального, а спеціалізованого захисту; водночас вона враховує обмеженість ресурсів та багатофункціональність чинних правозахисних інституцій, які об'єктивно не здатні забезпечити належну глибину реагування саме на проблематику національних меншин;

– обґрунтовано можливість створення державного реєстру населених пунктів (із мовним статусом) та оновлення статистичної бази після припинення/скасування воєнного стану як передумови ефективної етнонаціональної політики;

– запропоновано створення спеціальних виборчих механізмів, які дозволяють представникам національних меншин бути представленими в парламенті без подолання загального виборчого бар'єру;

– запропоновано нормативно закріпити можливість використання мов національних меншин у судочинстві у всіх категоріях справ як стандарт ефективного доступу до правосуддя, оскільки мовний бар'єр є процесуально значущим незалежно від предмета спору. Визначено ключову передумову практичної реалізації такого підходу – створення в системі судової влади України Єдиного реєстру судових перекладачів як універсального механізму забезпечення мовних прав усіх учасників процесу, включно з носіями мов національних меншин. Концептуально важливою рисою запропонованої моделі є принцип мовної спеціалізації перекладача. Додатково обґрунтовано можливість залучення до такого реєстру представників національних меншин за наявності довідки про належність до національної меншини;

– обґрунтовано доцільність створення в Україні спеціалізованого органу – Комісії з реагування на випадки дискримінації за ознаками, притаманними національним меншинам, із функціями розгляду скарг, проведення перевірок/розслідувань, вироблення обов'язкових приписів у межах компетенції, моніторингу та підготовки рекомендацій органам публічної влади.

Тож наукова новизна дисертації полягає не в уточненні окремих елементів, а у формуванні цілісної нової доктрини конституційно-правового статусу національних меншин в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що ці результати мають комплексне прикладне застосування в нормотворчій, правозастосовній, інституційній, експертно-аналітичній та освітній діяльності, спрямованій на удосконалення конституційно-правового механізму захисту прав національних меншин України.

У результаті здійсненого дослідження сформульовано низку науково-теоретичних положень, концептуальних підходів та практичних рекомендацій, які можуть бути використані в таких сферах:

– у законотворчій діяльності – отримані результати створюють нормативно-теоретичне підґрунтя для вдосконалення Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» (2022 р.), передусім шляхом: законодавчого закріплення поняття «представник національної меншини» як індивідуального суб'єкта, наділеного спеціальною націоправосуб'єктністю; нормативного визначення критеріїв належності до національних меншин (об'єктивних, суб'єктивних, правових та соціально-поведінкових); впровадження механізму добровільної довідки про належність до національної меншини як інструмента підтвердження статусу особи без втручання у сферу приватності; гармонізації українського законодавства з Рамковою конвенцією про захист національних меншин, Європейською хартією регіональних мов або мов меншин, Лундськими, Ословськими та Гаазькими рекомендаціями. Запропоновані концепції можуть бути використані для підготовки змін і доповнень до чинного законодавства, урядових програм та підзаконних актів.

– у правозастосовній діяльності державних органів – результати дисертації можуть бути використані в практичній діяльності: Державної служби України з етнополітики та свободи совісті, органів місцевого самоврядування, освітніх та культурних установ, що працюють із національними меншинами.

– у доктрині конституційного та міжнародного права – наукові результати можуть бути використані для подальшої розробки: теорії націовизначеності/націоправосуб'єктності як окремої категорії конституційного права; концепції комплексної моделі самоідентифікації, що поєднує суб'єктивний та об'єктивний компоненти; методології аналізу правового статусу національних меншин з урахуванням порівняльно-правових даних (Республіки Польща, Словацької Республіки, Республіки Болгарія, Угорщини).

– в експертно-аналітичній та прикладній науковій роботі – матеріали дослідження можуть бути використані: при розробленні державних стратегій у сфері етнонаціональної політики; в підготовці експертних висновків до законопроектів; у роботі робочих груп при міністерствах.

Результати авторського дослідження дозволяють враховувати позицію представників польської, словацької, болгарської та угорської меншин у формуванні державної політики.

– в освітньому процесі та професійній підготовці – результати дослідження можуть бути використані: при розробці та оновленні освітньо-професійних програм зі спеціальностей 081 «Право», 052 «Політологія», 054 «Соціологія»; у викладанні дисциплін: «Конституційне право України», «Міжнародне право», «Міжнародний захист прав національних меншин» тощо.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертації доповідалися та обговорювалися на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також круглих столах, зокрема таких як: Всеукраїнська науково-практична конференція «Права людини – пріоритет сучасної держави» (10 грудня 2021 року, Одеса); Міжнародна науково-практична конференція «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів ХХІ століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (19 травня 2023 року, Одеса); Міжнародна науково-практична конференція «Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів» (26 квітня 2024 року, Одеса); The 11th International scientific and practical conference «Topical aspects of modern scientific research» (11-13 липня 2024 року, Tokyo); The 12th International scientific and practical conference «Modern research in science and education» (25-27 липня 2024 року, Чикаго); Міжнародна науково-практична конференція «Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час» (16 травня 2025 року, Одеса); Міжнародний круглий стіл «Конституційні права людини в умовах перехідного періоду» за участі запрошеного лектора, професора Генуезького університету (Італія) Енріко Альбанезі (25 червня 2024 року, Одеса).

Публікації. Ключові положення дисертації відображено в одинадцяти публікаціях, із яких: п'ять статей опубліковано в наукових виданнях, включених до переліку фахових видань України з присвоєнням категорії «Б», шість публікацій, у тому числі одна у співавторстві, в збірниках матеріалів конференцій.

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію матеріалів дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Ігнатова А. С. Захист прав національних меншин в Україні в контексті розвитку демократичного суспільства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. №8 (66). С. 69-74. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-8-9130>
2. Ігнатова А. С. Конституційні основи механізму захисту прав національних меншин. *Науковий журнал «Juris Europensis Scientia»*. 2023. №5. С. 17-20. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v5.2023.4>
3. Ігнатова А. С. Конституційно-правові аспекти мовної політики щодо національних меншин в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2024. №8 (78). С. 47-52. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2024-8-10247>
4. Ігнатова А. С. Ідентичність національних меншин: аналіз крізь призму теорії самоідентифікації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. № 4. С. 16-21. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-4-3>
5. Ігнатова А. С. Конституційна цифрова ідентичність: роль аутосомного ДНК-тестування у встановленні національної належності. *Нове українське право*. 2026. № 1. С. 334-338. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2026.1.42>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Грушко М. В., Ігнатова А. С. Міжнародно-правові стандарти щодо правового статусу корінних народів. *Права людини – пріоритет сучасної держави*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10 груд., 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 246-250. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a12e286e-c82b-41cb-aaf1-204ead594759/content#page=246>
2. Ігнатова А. С. Генезис поняття «національна меншина». Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень: : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 295-297. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8c3ff8cd-d0e8-4f8e-be39-35d5c56a85c4/content#page=295>
3. Ігнатова А. С. Права національних меншин у контексті європейської інтеграції. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 квіт. 2024 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс 2024. С. 162-163. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/collections/eec75d3e-8e1c-43b0-9d19-9e72f432fefd/search>

4. Ігнатова А. С. Роль національних меншин у децентралізації публічної влади. *Topical aspects of modern scientific research*. The 11th intern. scient. and pract. conf. (July 11-13, 2024) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2024. С. 302-306. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/07/TOPICAL-ASPECTS-OF-MODERN-SCIENTIFIC-RESEARCH-11-13.07.24.pdf#page=302>

5. Ihnatova A. Cooperation between the European Union and Ukraine in the field of protection of the rights of national minorities: challenges and prospects. *Modern research in science and education*. The 12th intern. scient. and pract. conf. (July 25-27, 2024) BoScience Publisher, Chicago, USA. 2024. 2 С. 256-259. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/07/MODERN-RESEARCH-IN-SCIENCE-AND-EDUCATION-25-27.07.24.pdf>

6. Ігнатова А. С. Обмеження прав національних меншин під час воєнного стану: конституційні межі. *Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час: у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 травня 2025 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2025. Т. 1. С. 199-203. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5558b3d2-cfcc-4637-8317-c388d0f4ae8f/content#page=196>*

Особистий внесок дисертанта. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею автора. Основні ідеї та розробки, практичне значення одержаних результатів, висновки й рекомендації автор отримав особисто.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана сучасною науковою мовою, стиль викладання відповідає прийнятному у науковій літературі й забезпечує легкість та доступність сприйняття наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження.

Відповідність дисертації вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами).

Дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами).

Загальний висновок. Враховуючи викладене вважаємо, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Ігнатової Анастасії Сергіївни на тему «Конституційний статус національних меншин: порівняльно-правовий аналіз», відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою КМУ від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом

МОН України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМУ від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами) та рекомендується до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань **08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**.

У результаті відкритого голосування учасники засідання фахового семінару в кількості 7 осіб подали голоси «за». Ніхто із учасників фахового семінару не проголосував «проти» рекомендації дисертаційної роботи Ігнатової Анастасії Сергіївни до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Ігнатової Анастасії Сергіївни на тему «Конституційний статус національних меншин: порівняльно-правовий аналіз», представленій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Ігнатової Анастасії Сергіївни відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою КМУ від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМУ від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

3. Рекомендувати дисертацію Ігнатової Анастасії Сергіївни на тему «Конституційний статус національних меншин: порівняльно-правовий аналіз», до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

4. Запропонувати Вченій раді Національного університету «Одеська юридична академія» персональний склад разової спеціалізованої вченої ради з правом прийняття до розгляду та проведення публічного захисту дисертації Ігнатової Анастасії Сергіївни на тему «Конституційний статус національних меншин: порівняльно-правовий аналіз», зокрема:

1. **Голова ради** – Львова Єлизавета Олегівна, завідувач кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор.

Рецензенти:

2. Кулі-Іванченко Ксенія Костянтинівна, доцент кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент;

3. Мішина Наталя Вікторівна, професор кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор.

Офіційні опоненти:

4. Бадида Андріана Юріївна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Ужгородського національного університету;

5. Батанов Олександр Васильович, доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України

Результати голосування присутніх на засіданні докторів та кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації: за – 7 ; проти – немає; утримались – немає.

**Головуюча на засіданні,
завідувач кафедри конституційного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор**

Єлизавета ЛЬВОВА